

L-Istorja ta' Guzepp l-Iswed

Ta' G. AQUILINA

KULHADD kien jafu lil Guzepp l-Iswed. Kien daqsxejn haj, imma fl-istess hin minn taghna wkoll. Lili kien igibni hafna. Meta kien jilmahni ghaddej minn quddiem il-hanut tieghu, kien ihalli dak li kien ikollu f'idejh u erhilo johrog barra jsejjahli: "Ara s-sinjur! Ejja hu qatra", u billi kien jafni meta kont ghadni tifel, hafna drabi kien isejjabli b'ismi. Mhux dejjem kien ikolli l-hin nieqaf; u kont nara kif nizzihhajr u nehles minnu halli nibqa' sejjer. Imma hu kien jibqa' jinsisti. Ghax ma rridx ninsa nghidilkom li qabel ma mort noqghod Malta jiena ghaddejtfuliti fir-rahall tieghu. Kont naghmilha ma' wliedu. Ma konniex ngħaddu għal xulxin u min jaf kemm-il darba kont immur nilgħab magħhom id-dar tiegħu, u sa gie li skartajna l-iskola flimkien: Karmnu, Toni, Frené u Karmelina. Araha gejjja bħalissa bil-qolla fuq rasha! Kemm kienet helwa meta kienet ghadha zghira, u kemm hi helwa l-lum. Il-lum mizzewga, omm ta' tlitt itfal u wiċċha warda. Lanqas irrid niftakar x'kont inhoss għaliha ta' tifel li kont, għax il-lum li kbirt, nisthi mill-fantasija tat tfulija. Imma, nerga' ngħid, kienet sabiha hafna u ommha u missierha tghidx kemm kienu mkabbrin biha. Hares lejha; araha gejjja. Wiċċha jbigħ is-sahha. Il-qolla mwieżna fuq il-kagħwara, tisthajjilha wahda minn dawk il-pasturi nisa li jien kont naghmel fil-presepju tal-Milied.

"Ara s-sinjur rega' gie"; qaltli malli ratni. Ghax, tghid xi tghid, għalkemm iż-żmien ighaddi, il-ħbiberija ta' meta nkunu tfal tibqa' hajja. U jekk minghalik tkun insejtha, halli terga' tiltaqa' mal-ħbieb ta' tfulitek ghoxrin sena wara u tara kif tellox jerga' jigi quddiem għajnejk. Bħalma gara lili. F'daqqa wahda moħħi mar ghoxrin sena lura. "Ara Karmena", wegibtha. U biex ma nħallix il-mistħija tagħlqilna halqna, fakkarta fl-imghoddi. "Tiftakar, Karmelina", staqsejtha, "meta konna tfal, kemm konna niehdu gost nibnu dwejra tal-gebel fil-bitha tal-kalkara?"

"Kemm ilu dak iż-żmien?"

"U m'ilux ghoxrin sena?"

Dak kien żmien—meta konna għadna tfa! Kif kollox jid-biddel. Imma, bilhaqq, ma rridx ninsa lil missierha Ġużepp. Darba dħalt niehu qatra miegħu u trid tarah il-hin kollu jitellem miegħi jfakkarni fl-imghoddi, fil-barba Toni u l-barba Zepp, u fl-Arċipriet li kien abbati miegħi u hafna hwejjeġ oħra, biex, bħal dak li qallu, il-hbieb li kellu l-hanut jixorbu pinta imbid ikunu jafu li Ġużepp, nervuż kemm trid, imma jagħmilha mal-puliti.

Jiena wkoll kont niehu pjaċir nitkellem ma' Ġużepp l-Iswed għaliex għalkemm jiena kien ilni li tlaqt mir-raħal u kont raġel magħmul, Ġużepp għaliya kien ifakkarni fid-dar li twelidt fha fir-raħal ta' żewġ triqat fejn kbirt, fl-għetiebi kiesha tal-ghoroj qodma, fit-triqat bla luċelettrika bil-fanali jnawnmu.

Fi ftit kliem, Ġużepp għaliya kien tifkira ta' l-imghoddi. Martu, Ġorġa, kienet mara sabiha. Bintha Karmela li għadnu kif semmejtilkom lilha kienet tixbah. Ġorġa kienet thobb lil żewġha b'imħabba għamja. Issa haġa tal-ghaġeb, dar-raġel għalkemm kien qalbu tajba, daqs kemm kien nervuż, meta kien jitolgħulu kien jitlef il-boxxla. Nistħi ngħid għax nirrispettab hafna. Meta kien jagħdab, kien isawwat 'l uliedu u lil martu. Għadni narah, lill-mara jkawwatha bil-frosta fuq rasha u fuq daharha minn fuq il-karettun mgħobbi qatet tal-ġdur li kien iġib mit-Triq tal-Għajn għall-bejgħ. Għadni naraha tinżel għarkubbtejha titolbu bil-hniena "Ġuż, la tagħmillix hekk; la tagħmillix hekk." U t-tfal kienu jingabru madwarhom lesti biex jaħbtu għal missierhom, mn'Alla kienu jindahlu l-ġirien, iferrquhom u jberrduhom. Xena li taqsamlek qalbek. Għax Ġużepp kien nervuż biss; ma kienx qalbu hażina. Kien jintilef minn sensih. Imma, darba waħda, waqt li kien qed isawwat lil Ġorġa b'daqgiet ta' skuljata, b'qilla akbar minn tas-soltu, Ġorġa lir-raġel xtaqitlu s-saħta. "Tobghodni" werżqet f'wiċċu "u jiena nħobbok. Narrak tmurt soptu u jġorruk ix-xjaten l-infern bil-karrettun b'kollox — hekk kif int issa, bil-frosta f'idejk..." Ġużepp raġa' sawwatha u hi dahlet id-dar tixher.

Qalbi kienet tingħafas għal Ġorġa u għal Ġużepp wkoll. Koa, biex bniedem ihobb lil martu u, madanakollu, meta jitlagħlu jkawwatha, bil-fors ma kienx ikun jaf x'inhu jagħmel. L-ghada jien mort ir-Rabat inqatta' gimgha ma' habib: x'hin irġajt mort ir-raħal lil Ġużepp insibu fil-bieb tal-hanut jistennienu ngħaddi minn quddiem il-hanut tiegħu. Malli ġejt biswitu għajjati: "Simjur, ejja hu qatra miegħi". Jiena dħalt biex niehu

l-okkażjoni ngħidlu li ma kienx għamel sewwa jsawwat lil martu. Imma Guzepp ma qagħadx jistenna lili nvaqqa' l-kliem fuq dak li kien għamel lil martu. Qalli hu stess. "Kemm jien ibleh, hux meta jitlagħli! Ma nafx xi nħoss ibaqqaq ġo fija. Meta ninkorla nintilef. Donni nħoss xi haġa terfaġġi driegħi, thar-rikli lsieni: ngħid kliem li ma rridx ngħidu, u dak il-ħin Alla ħares min imerini. Wara, sinjur, jiddispjaċini. Wara, nidhol fil-ġhorfa tiegħi fejn ma jaranji hadd u nibki waħdi. Għaliex jien nervuż, u meta jkolli n-nervi ngħid kliem li nistħi minnu."

Jien kont naf kemm Guzepp kien qalbu tajba. Taptaptlu fuq spalltu u, wara li għedtlu xi kliem fuq haġa oħra biex ma nfakkru; tlaqt il barra. Gorga, qabel ilhaqt meddejt-riġli fuq il-ġhatba, sellmitli u qaltli "Saħħa, sinjur" u kellha tbissima hiemda fuq wiċċha.

Qabel ilhaqt hrigt, marret fejn żewġha wara l-bank tal-hanut. Żewġha dawwar driegħu ma' qaddha u hi xeħtet rasha fuq spalltu. Dak il-ħin donnhom riedu jgħiduli "Aħna ninħabbu, tihux għalina, sinjur. Żewġi nervuż: u jiena dak li għidt ma kelli l-ebda xewqa ngħidu." Sellemtilhom b'idi u tbissmu u hrigt il barra kuntent. Fl-aħħar mill-aħħar il-bniedem huwa tad-dem u l-laħam u mhux dejjem ikun jiflah għall-kuntrarju. Dak li jgħid fis-saħna ma tridx tiehu għalih. Ftit taż-żmien wara kelli nitlaq mir-raħal biex nagħmel sena nistudja barra. Malli ġejt lura, irgajt mort ir-raħal. Itqajt ma' Gorga: "Ara Gorga," għeditliha. "Ara s-sinjur" qaltli. Harist lejha ssummat, għax rajtha magħluba wisq, wiċċha mixruba, għajnejha fil-ħofra. "X'għandek, Gorg ma nafx kif qed narak? Ma jidhirlix li ħal-lejtek hekk is-sena l-oħra, jaqaw ma tiflaħx?"

Ma wiegħbet xejn. Imma rajt id-dmugħ jaqbeż f'għajnejha. "U Guzepp kif inhu?" staqsejtha. Ma kinetx kelma. Infagħġet tibki. "Guzepp, halliena miskin. Miet f'daqqa. U taf kif miet, sinjur?... taf kif miet?... Meta niftakar inhossni sa nigġennen. Miet fuq karrettun mgħobbi l-ġdur. X'ħin irsaqt lej biex nohodlu l-qatta minn idejħ, sfar, għalaq għajnejħ, waqa' fuqi bil-qatta b'kollox, waqa' minn fuq il-karrettun mgħobbi l-ġdur bħal dak in-nhar li sawwatni u jiena... jiena xtaqtlu s-saħta... X'ħin waqa' fuqi jena ftakart bis-saħta li tlabt għalih fis-saħna; fid-

daghwa li dgħajtlu bix-xewqa li jmut soptu u x-xjaten igorruh l-infern bil-karrettun b'kollox. U issa, sinjur, ma għandix sabar, Tgħid, sinjur, kliemi wasal, tgħid jiena nahti?"

Sabbartha mill-aħjar li stajt; rajt kemm hija kbira l-imhabba ta' mara li tħobb ir-raġel, f'ħajtu u wara mewtu. Fl-aħħar mill-aħħar, għidt bejni u bejn ruħi, "Gużepp kien isawwatha bħal bhima; nervuż kemm trid, imma kien isawwatha u meta kien jitlegħlu kien infexx fiha u fit-tfal. Raġel bħal dan x'kellha x'tambih Gorga? Mhux aħjar mingħajru?" Imma mur għidilha hekk. Għidtilha li dawk hmerijiet ta' rasha; sabbartha kif stajt u tlaqtha.

Ftit taż-żmien wara smajt haġa fuq Gorga li nikktitni wisq. Qaluli illi moħħha beda jagħja, waqgħet fid-debbulizzi, kif jgħidni fir-raħal tiegħi, u ma baqgħetx iżjed Gorga ta' dari, sabiħa u ferriċha. Uliedha daru biha, għabulha tabib, minn Malta, imma hija baqgħet dejjem mhewdna bis-saħta li kienet xtaqet lil żewġha. U qalu li darba waħda hi u għaddejja minn fejn iċ-ċimiterju li jiġi bejn ix-Xagħra u x-Xewkija fejn difnu 'l Gużepp tagħha, rat karrettun u raġel fuqu isuq baġħal iswed bħal dak li kellu żewġha meta kien iġorr it-tgħabi tal-ġdur u hxejjex oħra mit-Triq tal-Għajn. Ir-raġel li ratu jsuq, kellu wiċċu mdawwar naha oħra biex ma jħarix lejha, donnu nkurlat għaliha; imma għarfitu, qalet li kien żewġha Gużepp u hija marret tigri wara dak il-karrettun tgħajjat kemm għandha saħħa:

"Gużepp. aħfirli... aħfirli... jiena ma ridtx nixtiegħlek is-saħta... kienet kelma li qabżet minn xufftejja. Għaliex, Gużepp, inti taf illi int kont issawwatni hafna u li jiena kont inhobbok u bqajt inhobbok... imma dak in-nhar waġġajtni wisq u jiena... jiena, ma flaħtx iżjed... u...

Qaluli li wara, ta' kuljum, ma taqta' qatt, Gorga baqgħet tmur titlob għal ruħu f'dak iċ-ċimiterju li jaħbat bejn ix-Xewkija u x-Xagħra u x'hin toħroġ tintasab fuq l-għatba taċ-ċimiterju tgħid ir-Rużarju u *r-rekwem eterni*, għal ruħu, għall-erwieħ kollha tal-purgatorju u għall-erwieħ abbandunati wkoll. Hadd ma sata' jneħħilha minn rasha li dak ir-raġel li hi qalet li kienet rat ma kienx Gużepp tagħha qed ipatti għal dñubietu f'din id-dinja talli hija xtaqitlu s-saħħa. Kulma kienu jgħidulha wliedha

kien kollu ghalxejn. Baqghet tmur iċ-ċimiterju ta' kull fil-ghaxija bit-tama li xi darba kienet għad targa' tara lil dak ir-raġel isuq bagħal iswed jigbed il-krrettun nġhobbi l-gdur, dak ir-raġel li kien dawwar wiċċu n-naħa l-oħra biex ma jħarisx lejha għax kien inkurlat għaliha talli sehtitu... Le, le, dak ir-raġel ma sata' kien hadd hlief żewġha Guzepp qed ibati mħabba fiha. Lil uliedha li kienu jitolbulha bl-akbar herqa biex ma tgharraqx saħħitha iżjed, dejjem kienet twegibhom li kienet bi ħsiebha tibqa' tmur tghid r-rużarju iċ-ċimiterju sa ma kienet tkun żgura li Alla lil Guzepp tagħha hafirlu dnuvietu u neħhielu s-saħta li xtaqitlu...

Miskina Gorga! Kemm kellha tara ma' wiċċha. Rat hafna bit-tfal sa ma rabbiethom; rat hafna b'zewġha meta kien għadu ħaj u rat hafna bih meta miet. Uliedha, mitlufin warajha, jixtieuqu jagħtu ġidhom u jfejquha minn din il-fissazzjoni. Bil-ħaqq, insejt nġhidilkom li wieħed mit-tfal tagħha, Frenċ, wara li miet missieru, daħal ajk mal-kabuċċini. Kien l-aktar wieħed ċajtjer fost hutu u tghidx kemm konna ħbieb jiena u hu. Il-bieraħ ċemplitlu l-kunvent. Staqsejtu għal ommu. B'lehen innikket qalli li baqghet sejra għall-agħar; li mindu miet missieru ma hadetx ruħ u għadha thewden fuqu, hadd ma jista' jfehmiha li dak ir-raġel li rat isuq bagħal iswed bejn iċ-ċimiterju tax-Xewkija u x-Xaġhra ma kienx żewġha. Qalli wkoll li ġimgha ilu nies li kienu għaddejjin minn fejn iċ-ċimiterju rawha mixhuta fl-art wiċċha 'l isfel mat-trab. Kien taha ħass ħażin. Qalu lill-pulizija tar-raħal. Dan qabadha u bagħatba l-isptar. Issa qieghda hemm dejjem mhewdna fuq is-saħta li xtaqet lil Guzeppi tagħha. Ftehimt miegħu li malli nkun nista', u hija tkun fi stat li titkellem man-nies, jiena u hu mmorru narawha l-Isptar flimkien. Min jaf, forsi jirnexxili nfehemha li Alla ma jibux għal dak li jgħidu n-nies meta jkunu mdejġin... li Alla, għalhekk, ma ħax għas-saħta li hija xtaqet lil Guzepp tagħha u lanqas għall-kliem li Guzepp tagħha kien jgħid meta jitlagħu u jitlef il-boxxla.